

מאזרות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ברכת האירוסין

הביטוי "זכו שכנה ביניהם" ממחיש כי ההשוואה בין הזוגיות האנושית ובין היחסים עם הקב"ה מובילה לרמות גבוהות של אנושיות ורוחניות הנקראות "שכינה". על פי מטבע הלשון של מימרה זו ניתן לומר כי ברכת האירוסין מכוננת להבנה נוספת. ניתן לומר "זכו קדושה ביניהם" – משום שבגוף הברכה מצויה הקבלה. ההעמדה היא "וקידשנו על העריות" וחתומת הברכה היא "ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין". אנו מתקדשים בשמירה על איסורי העריות שציוונו הבורא ויחד עם זה ה' מקדש את עמו ישראל.

מעניין הדבר שקדושת ישראל על ידי שמירה על העריות מופיעה דווקא בברכת האירוסין ולא בשבע ברכות הנישואין הנאמרים אחר כך. הדבר מעורר למחשבה. ההבחנה העקרונית בין אירוסין (קידושין בלשון חז"ל) לנישואין הוא ששלב האירוסין הוא תחילת יצירת הקשר בין בני הזוג ועיגון ההתחייבויות השונות ביניהם. שלב הנישואין מכוון למימוש התחייבויות אלו. באופן פשוט, תשומת הלב שלנו בשלבי החתונה היא לשלב הנישואין. השמחה היא סביב התחלת החיים המשותפים בפועל של בני הזוג, אולם הקדושה נוכחת דווקא בברכת האירוסין, בהסכמת ההתחייבות ההדדית של בני הזוג אחד לשני.

בחתונה מסוימת שממנה זכיתי להתבסס לאחרונה, נאמרה ברכה זו בכוונה רבה. שמחתי בלבי עם התמקדות המברך בברכה זו בדורנו, דור המתקשה כל כך במחויבויות ארוכות טווח. נדמה כי כיום יש מקום להחמיר בכוונות ברכה זו.

עדות ייחודית לחשיבות מיסוד ההתייחדות בין איש לאישה ולחשיבות הטקס ניתן ללמוד מסיפור על רב חיפאי שחיתן את יערי החלוץ, מנהיג השומר הצעיר, בתקופה שבה ההתנגדות לכל רמז דתי הייתה בשיאה. יערי, צאצא לרי אלימלך מליז'נסק, רצה להתחתן בליווי רב. הוא נאלץ לעשות זאת בחשאי גמור, בהיעדר אמצעים אידאולוגיים ופיזיים וגם ללא טבעת בכיסו.² כך מתאר זאת יערי:

"כשבאנו בסוף אל הרב ואמרנו לו כי ברצוננו להתחתן – היה כחולם [...] אולם שאל אותי והטבעת היכן? לבסוף פסק שאפשר לקדש את הכלה בגידה [מטבע תורכין] [...] שהלווה לנו [...] ומיאן לקבלה בסוף הטקס". לפני פרידתם מהרב, ביקש הרב: "אני מבין שאתה מן החלוצים ויש לי בקשה גדולה אליך [...] תעשה תעמולה שכולם יבואו אלי ואני אקבל אותם בסבר פנים יפות ואעמיד להם חופה כמו לך, חנינם – ובלבד שלא יגורו ביחד בלי חופה וקידושין".³

יהי רצון שניטיב בידיעת ברכה זו, שלא יהיה ספק כי החתנים יודעים לברך אותה ולהתקדש על פיה. ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין.

שולמית להמן

מרצה במכון לחינוך ואמונה בימינו

ברכת אירוסין שמברכים היום בסמוך לעריכת חופה וקידושין, מהווה את השלב הראשון מתוך שני שלבים במיסוד הקשר הזוגי. בימי המשנה והתלמוד מרחק הזמן בין שני השלבים היה ארוך. השלב הראשון – תקופת האירוסין – נמשך כשנה. בימי הביניים החל להתפשט המנהג לאחד ולקיים את שני השלבים באירוע אחד, וכך מקובל גם היום.

נוסח ברכת האירוסין הוא:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות [לנו] על ידי חפה וקידושין, ברוך אתה ה' מקדש [עמו] ישראל [על ידי חפה וקידושין].

לברכת האירוסין יש שלושה היבטים ייחודיים:

א. היות שהחתן הוא המארס היה מתאים כי הוא יברך את הברכה על אירוסין, אך לאורך הדורות התקבל כי עורך החופה מברך ברכה זו ולא החתן עצמו. הנימוק הייחודי הוא שלא לבייש את שאינם יודעים לברך. בתקופתנו יש חתנים שכן מברכים ברכה זו בחופה ובמסורות תימן, שנוהגים כשיטת הרמב"ם, נהגו כך תמיד;

ב. ייחוד שני לברכה זו הוא בסוג הציווי – הימנעות מאיסור, והנוסח מציין את זה ש"ציוונו על העריות" ואסר לנו את הארוסות";

ג. השורש ארש (ארס), מופיע אחת עשרה פעמים בתנ"ך, ובשתי מערכות יחסים בלבד. להלן שתי דוגמאות לכל אחת ממערכות היחסים:

ומי האיש אשר נטע פרום ולא חקלו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקנה. ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הרג רבך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחריו פלגבו (דברים כ, ו-ח).

והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי. והסרתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם. וקרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ והשפכתי לבטח. וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיך לי באמונה ונדעת את ה'. והיה ביום ההוא אענה נאם ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ. והארץ תענה את זרעו ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל. וזרעתיך לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלקי (הושע ב, יח-כה).

אכן, ייחוד השורש ארש הוא שהוא בין הפעלים המבטאים בו-זמנית את הקשר בין עם ישראל ובין הקב"ה כמו את הקשר בין בני זוג. השוואת הקשר בין בני זוג ובין אבינו שבשמים מעידה על העצמת הקשר בין איש לאשתו, מחד גיסא, ועל זמינות הקשר לקב"ה דרך החיים היו-יומיים, מאידך גיסא.

בגמרא כתוב: "דרש רבי עקיבא: איש ואישה – זכו, שכנה ביניהם, לא זכו – אש אוכלתם" (בבלי, סוטה יז ע"א).

³ שלום לוריא (עורך), אנדה, פרקי חיים של חלוצה, מרחביה: הוצאת קיבוץ מרחביה, תשנ"ה 1995, עמ' 39-40.

¹ עריות כידוע הוא שם לקרובים האסורים בחיתון.

² פורסם בעיתון מקור ראשון לפרשת תזריע תשע"ד, שבת, עמ' 5.

חטא המרגלים – הכול בעיני המתבונן

חטא המרגלים הוא בעל משמעות עצומה בחייהם של בני ישראל במדבר. לא בכדי בני ישראל האריכו את דרכם במדבר במשך ארבעים שנה בגלל חטא זה. מדוע השלכותיו של חטא המרגלים היו כה חמורות עד שהצליח לדחות את ירושת הארץ בזמן רב כל כך?

כשנתבונן בפרשה נראה שהמרגלים אכן עשו את המוטל עליהם. הרי הם התבקשו לראות אם טובה הארץ אם רעה, השמנה אם רזה, ומה הערים, וההתחזקות ולקחתם מפרי הארץ, וזה מה שעשו. הביאו אשכול ענבים שכתרו וחיוו את דעתם על הארץ.

אם כן, על שום מה הקצף הגדול?

חטא המרגלים היה מורכב משני חלקים: החטא הראשון הוא "חטא האמת הסובייקטיבית". הבעיה במה שאמרו המרגלים הייתה בכך שאמרו את הדברים שרצו לראות. בפניו של כל אדם עומדת יכולת להביט על המציאות בדרכים שונות. מנהיגיו של חטא המרגלים זכו ביכולת לראות ולהבחין בסימני דרך גם בזמנים שבהם המציאות חשוכה. מהם ציפה הקב"ה ליותר – שיביטו בראייה אמונית על ארץ ישראל הקדושה, אך במקום זאת העדיפו המרגלים לדבר צרה על הארץ, ללא אמונה וללא דבקות בקב"ה. ההוכחה לכך שבאמת המרגלים יכלו לראות את המציאות בארץ ישראל מזווית אחרת היא העובדה שכלב ויהושע ראו ודיברו בשבחה של הארץ. הכול תלוי בנקודת מבטו של האדם.

נעמיק במשמעות החטא לימינו. אנו נוהגים לקרוא לשני דברים "רע": "עין הרע" ו"לשון הרע". למה לא אומרים "רעה"? הרי מבחינה לשונית כאשר מכנים את הלשון ואת העין אומרים טובה, יפה, אז למה לא "רעה"? אלא שהלשון והעין הן בחינת "פרווה". הלשון מדברת רע או טוב בהתאם להחלטתו של האדם; העין יכולה לראות מראות אסורים ויכולה לראות תורה. המרגלים, בחטאם, בחרו להטות את ההתרשמות לכיוון שלילי, ורק שניים מהם בחרו לראות את הארץ בעין טובה.

בהיסטוריה הבריאה מצינו עוד מי שחטא בראייה ובשמיעה: חטא אדם וחוה. אדם חטא בכך ששמע לדברי אשתו, והאישה חטאה בראייה: "ותראה האישה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה לעיניי". באותה דרך חטאו בני ישראל בכך ששמעו בקול המרגלים שראיתם עורפלה. עוד מפליא לגלות שתיקונו של חטא האדם הראשון דומה לתיקונו של חטא המרגלים. לאדם הראשון עשה הקב"ה כתונת עור – בגד העוטף את האדם ומזכיר לו מי בעל הבית, ואילו בפרשתנו, לאחר חטא המרגלים, הצטוו בני ישראל על הציצית, בגד העוטף את האדם ומזכיר לו את תרי"ג המצוות, שלא יתור אחר לבבו ואחר עיניו.

החטא השני הקיים במעשה המרגלים הוא "חטא מטרה". נסביר זאת על פי מדרש אברהם אבינו בכבשן האש. מספר המדרש על הרן, אחיו של אברהם אבינו, אשר התלבט רבות. מצד אחד אברהם אחיו עובד את ה' ומצד שני צעד כזה אומר ללכת כנגד כל העולם. אם כן מה נכון? אמר לעצמו: אם אברהם ייכנס לכבשן האש וייצל, אני אתו. אם לא, אני עם נמרוד. ראה הרן שאברהם ניצל, עמד אתו באותה דעה. השליכוהו נמרוד לכבשן האש ולא ניצל. מדוע? מה הסיבה שאברהם ניצל והרן לא זכה לאותו נס?

אברהם לא ידע שהוא ייצל מהאש. הוא נכנס לכבשן במטרה לקדש את שם ה' ולכן ניצל. לעומתו, הרן נכנס לכבשן במטרה להינצל ולכן ניצלה.

המרגלים שהלכו לרגל מתוך כוונה לקדש את שם ה' בעולם ולהביא מסר לעמם שטובה הארץ מאוד, הקב"ה שמר עליהם והציל אותם. הוא דאג לניצחונם במלחמה נגד הענקים ולמחיה במשך ארבעים שנה. אולם המרגלים שרצונם לא נבע מקידוש שם ה' אלא מרצון לא טהור, ראו רעה, וסופם שמתו יחד עם כל הדור במדבר. המטרה הראשונית של ריגולם הייתה קלוקלת ולכן שליחותם נכשלה.

ליאורה חי

סטודנטית בהתמחויות למתמטיקה ולמחשבת ישראל
המכון לחינוך ואמונה בימינו

בועז פולצ'ק

במעגלי העם היהודי

הנח"ל – נוער חלוצי לוחם

הנח"ל הוא חיל ייחודי לצה"ל שראשיתו עוד בטרם קום המדינה. החל משנת תש"ד החלו תנועות הנוער לאפשר לחניכיהן להתגייס לפלמ"ח. הגרעין חנה באחד הקיבוצים שהיו קשורים לתנועה ועסק שם שבועיים באימונים ושבועיים בעבודה חקלאית.

מלחמת השחרור שיבשה הסדר זה. הבנים הופרדו מהבנות ויצאו לשירות ממושך. נוסף על כך החלו להירקם תכניות לגיוס בוגרי כיתות יא-יב. אנשי תנועות הנוער חששו מאבדן תחושת השייכות החלוצית בקרב בוגרי התנועות במהלך שירותם הצבאי והם פנו לבן גוריון בבקשת עזרה. בן גוריון שאף להקים צבא חלוצי שיספוג את ערכי ההתיישבות העובדת ולכן לחץ למציאת הסדר בין משרד הביטחון לתנועות הנוער.

הסדר זה היה בנוי ממספר עקרונות: מבחינה מבצעית החיילים כפופים לצורכי הצבא ולפיקודו במסגרת גדוד היאחזויות. היאחזות היא נקודת יישוב המוחזקת תקופה מסוימת בידי גרעיני ההתיישבות. הראשונה שבהן נוסדה בתשי"ג – קיבוץ נח"ל עוז שמול עזה. החיילים עסקו בהיאחזות בעבודה חקלאית ולפי הצורך גם בפעילות ביטחונית, כאשר הציפייה הייתה שלאחר מספר שנים היישוב יהיה בשל מבחינה חברתית וכלכלית להתאזרחות על ידי הגרעינים. במשך השנים הוקמו 118 יישובים, מרביתם בערבה, בגולן, בגליל וביו"ש. מבחינה משקית-כלכלית החיילים לא קיבלו משכורת, אלא כלכלה ושיכון בלבד במסגרת הקיבוץ.

מסגרת הנח"ל משכה אליה מאז ומתמיד אחוז ניכר של דתיים. בשנים הראשונות נוצרה האפשרות, במסגרת הגרעינים של תנועות בני עקיבא או עזרא, לשירות הומוגני יחסית מבחינה דתית. לאחר מכן שימש הנח"ל מסגרת להקמת ישיבות החסדר.

בשנת 1982, תוך כדי מלחמת לבנון, הוקמה חטיבת הנח"ל הראשונה. חטיבת הנח"ל היא חטיבת חיל רגלים מובילה ואיכותית הפועלת בכל חזיתות הלחימה המרכזיות של צה"ל: גבול לבנון, יהודה ושומרון ומרחב רצועת עזה.

במסגרת פיקוד הנח"ל פועלות כמה יחידות:

- **גדוד קרקל** (גדוד 33) [מספר הגדוד מייצג את 33 הלוחמות מהפלמ"ח אשר נפלו בקרב]: גדוד חיל רגלים המשלב לוחמים ולוחמות יחד.
- **מח"ל**: מתנדבי חוף לארץ. מסלול המיועד לבני נוער יהודיים מרחבי העולם, בני 18-23, המבקשים להתנדב לשירות צבאי קרבי בצה"ל.
- **מורות חיילות**: מורות-חיילות המסייעות בבתי ספר ובקהילה.
- **גרעין "צבר"**: פרויקט שהחל ב-1991. חברי הגרעין הם בנים לישראלים השהים בחו"ל ובוחרים עם סיום לימודיהם לחיות בארץ ולשרת בצה"ל.
- **גרעיני מדרשות**: מסלול המיועד לבנות דתיות המעוניינות להתגייס למסלול המשלב לימודים תורניים עם שירות צבאי.
- **הנח"ל החרדי**: על כך יפורט בערך נפרד.

מקורות

- דוד קורן, הנח"ל – צבא עם ערך מוסף. ירושלים: יד יצחק בן צבי ויד טבנקין, 1997.
- אתר הנח"ל: http://www.gal-ed.co.il/nachal/show_item.asp?levelId=45107